https://doi.org/10.24101/logos.2020.88
Gauta 2020 10 12

LINA GOTAUTĖ
Lietuvos kultūros tyrimų institutas, Lietuva
Lithuanian Culture Research Institute, Lithuania

INOVATYVIEJI FRANÇOIS JULLIENO PSICHOANALIZĖS KONCEPTAI KINIŠKOSIOS MINTIES REFLEKSIJOS ŠVIESOJE

François Jullien's Innovative Concepts for Psychoanalysis in the Light of Chinese Thought Reflection

SUMMARY

The article explores developed by a French philosopher, sinologist François Julien psychoanalytic concepts, which are suggested to be used for a more accurate description of the logic of the psychoanalytical process and its components. This results in a deeper effect of the unthought-of (Fr. impensé). The author explains S. Freud's theoretical psychoanalysis and its elements through the lens of extracts from Mencius, Confucius, Sunzi's and other thinkers' works, as well as images of the Chinese worldview. There, a greater emphasis is placed not on the "cold", rational origin, but on the processual emotional interpretation, characterized by its situativity, adaptation to the relativity of the situation, and decisions, often made based on the ongoing circumstances, without the declaration of the termination of the situation. Offered by F. Jullien concepts enrich psychoanalysis with a deeper and more nuanced specificity of treatment, as well as offer new valuable connotations to Freud's theoretical principles of psychoanalysis.

SANTRAUKA

Straipsnyje analizuojami prancūzų filosofo, sinologo François Jullieno sukurti teoriniai psichoanalitinių tyrinėjimų konceptai, kuriuos jis pasitelkė, norėdamas tiksliau apibrėžti psichoanalitinio pažinimo proceso logiką bei atskirus jo sudedamuosius segmentus, siekiant gilesnio ir *neapmąstyto* (pr. *impensé*) pažinimo efekto. Mokslininkas remiasi S. Freudo taikytos teorinės psichoanalizės bei jos praktinių sandų filosofiniu aiškinimu, pasitelkdamas į pagalbą Mencijaus, Konfucijaus, Sunzi ir kt. kinų mąstytojų filosofemas bei kiniškosios pasaulėjautos vaizdinius, kuriuose dažniausiai vyrauja ne blaivus racionalus pradas, o iš *Yijing* („Permainų knygos") idėjų pasaulio kylanti kinų mąstymo tradicijai būdinga vyksmo kaip nesibaigiančio

RAKTAŽODŽIAI: komparatyvistinė filosofija, F. Jullienas, kinų mąstymas, S. Freudas, psichoanalizė, *neapmąstytas*.
KEY WORDS: comparative philosophy, F. Jullien, Chinese thought, S. Freud, psychoanalysis, *the unthought-of*.

proceso traktuotė. Ji orientuota į kinų mąstymo tradicijos išpuoselėtą situatyvumą, kontekstualumą, reliatyvizmą, priimant sprendimus, kurie dažniausiai priimami atsižvelgiant į konkrečias besiklostančias aplinkybes ir nepretenduojant į vienareikšmį susiklosčiusios situacijos baigties konstatavimą. F. Jullieno išplėtoti iš psichoanalizės problemų lauko kylantys filosofiniai teoriniai ir metodologiniai konceptai papildo psichoanalizę gilesniu ir detalesniu psichikos sutrikimų gydymo specifikos išgryninimu bei plėtoja naujas vertingas konotacijas Freudo apibrėžtiems teoriniams psichoanalizės principams.

ĮVADAS

Įtakingas prancūzų sinologas ir komparatyvistas Francois Jullienas sukūrė naują kritinį filosofinės analizės metodą ir kontekstualių kategorijų sistemą, remdamasis kinų mąstymo tradicijos, rašto savitumo veiktu pasaulėvaizdžiu, susietu su psichoanalizės pradininko Sigmundo Freudo išplėtotos metodologijos principais. Kinų tradicija ir laimėjimai sinologijos srityje Jullienui yra svarbus pagalbinis įrankis, leidžiantis suabejoti Vakarų mąstymo tradicijoje išplėtotų filosofinių kategorijų universalumu. „Norint patirti, kokia gali būti minties dezorientacija (pr. *dépaysement*)“, autorius siūlo skaitytojui pasitelkti kinų kultūrą kaip *išorės* tašką (turimas omenyje kritinis Vakarų minties vertinimas iš neeuropinės, sekuliarios bei kontekstualios mąstymo tradicijos). Dėl šios *išorės* (pr. *dehors*) ir todėl, kad kinų mąstymo tradicija plėtojosi lygiagrečiai Europos kultūrai ir jos filosofijai, bei, kas labai svarbu, nebuvo jokios abipusės įtakos, autorius tam tikrose kinų filosofijos sąvokose randa naujų žiūros taškų, leidžiančių suvokti tai, kas mūsų „*neapmąstyta*“ (pr. *impensé*). Taigi jis vykdo Vakarų mąstymo tradicijos dekonstrukciją iš išorės, kurią sudaro nukrypimas nuo nusistovėjusių minties prielaidų, Vakarų ideologijos, neišvengiamai perteikiančios kalbą ir etimologiją per kitas sąvokas, įtvirtintas kitoje tradicijoje ir kita kalba. Anot Jullieno, norint padaryti *aplinkkelį* (pr. *détour*) per Kiniją, reikia bandyti sukurti *įstrižą* (pr. *prise*), strateginį požiūrį, kuris „išverčia“ europinį mąstymą į išvirkščią pusę ir atskleidžia jo akląsias zonas, apmirusius kampus.

Lokalesnio pobūdžio Jullieno konceptai, gvildenantys psichoanalizės problemas, radosi iš apmąstymų, kilusių diskutuojant psichiatrų ir psichoanalitikų konferencijose, kuriose pakviestas dalyvaudavo bei dalijosi iš daugiamečio darbo sinologijos ir komparatyvistikos srityse gautomis kinų filosofinės minties įžvalgomis. Tuo tarpu pats autorius psichoanalitinės metodologijos principus pažinęs per skaitytus Freudo tekstus, kuriais remdamasis jis siūlo psichoanalitikams vartoti 5 kertines sąvokas, kilusias iš kitų (neeuropinių) kontekstų ir kviečia konceptus vartoti taip, kaip patinka, atsižvelgiant į plėtojamą problemą bei klausimą.

Jullienas įsitikinęs, kad Freudo teorinis aiškinimas liko kitapus tuometinių atradimų, dėl kurių pavyko pacientus išgydyti praktiškai. Anot jo, toks teorijos vėlavimas praktikos atžvilgiu yra susijęs su kalba ir Europos filosofinėmis tradicijomis, kurios užrakino mąstymą tam

tikroje logikoje (jos rėmuose) ir neleido jam plėtotis platesniu spektru ir skatinti spartesnę praktinės psichoanalizės pažangą. Taigi visos pastangos sugriauti klasikinę priežastį arba ją revoliucionizuoti turi ribas, kurias galbūt gali padėti įveikti kita kalba, kita tūkstantmėtė tradicija. Kiekvienu atveju priartinti kinų kalbą ir kultūrą prie europinio mąstymo bei psichoanalizės – tai Jullieno siekis, ambicija.

Nenuginčijama tiesa, kad gydymo procesas ir pats *nesąmoningo* (pr. *l'inconscient*) atradimas sujaukė protu ir sąmone pagrįstą Europos minties paveldą XIX ir XX a. sandūroje. Jullieno atradimai suteikia galimybę pamatyti tai, kad nepaisant Freudo vykdomos revoliucijos ir jo išrastų konceptų, pats Freudas lieka kaliniu, atsakingu už klasikinės minties kategorijas – būtent priklausomu nuo europinio mąstymo instrumentarijaus. Natūraliai kyla klausimas, kaip įmanoma įgyvendinti neįvykdytas užduotis liekant racionaliame, sąmone pagrįstame Vakarų pasaulyje. Taigi prancūzų filosofas, sinologas, helenistas Jullienas savo darbe *Penki psichoanalizei pasiūlyti konceptai* (pr. *Cinq concepts proposés à la psychanalyse*) pateikia daug naujų konceptų, kuriuose, jo manymu, galėtų atsispindėti, kas vyksta gydymo metu, ir jie padėtų detaliau paaiškinti šio proceso eigą. Tokiu būdu už tam tikrų mažai išplėtotų Freudo sampratų Jullienas įžvelgia psichoanalizės „*neapmąstyto*" (pr. *impensé*) žymę, kurią į dienos šviesą ištraukia gydymas.

KINŲ MĄSTYMU GRĮSTI JULLIENO KONCEPTAI PSICHOANALIZEI

Prieinamumas

Prieinamumas (pr. *la disponibilité*) yra pirmasis autoriaus siūlomas konceptas. Pasak jo, šis terminas leidžia nušviesti froidiškąją sampratą (sąvoką) *plaukiojantis dėmesys* (pr. *l'attention flottante*), kuri apibrėžia psichoanalitiko poziciją gydant, kitaip tariant, tai yra techninė taisyklė, kuria vadovaudamasis gydytojas skiria vienodai dėmesio viskam, ką sako analizuojamasis ir nesuteikia ypatingos reikšmės vienai detalei kitos detalės sąskaita. Froido instrukcija buvo tokia: nesirinkti tarp analizuojančiojo diskurso elementų tų, kurie atrodo svarbūs, o vietoje to – priimti viską, kas pasakyta, be jokio išankstinio nusistatymo. Tačiau Kinijoje vartojama *prieinamumo* sąvoka leidžia eiti toliau plėtojant šį požiūrį: ši pozicija, išlaikyta kaip išminčiaus prerogatyva, panaši į *praradimą* (*la déprise*), tačiau panaši ne tuo vakarietiškuoju (froidiškuoju) abejojimu, kuris prieštarauja išankstinėms nuostatoms, o greičiau atsisakymu sustoti ties vienu matymo tašku: „laimėjimas per pralaimėjimą" (pr. *Prise par déprise*) (Jullien 2019: 26). Psichoanalitiko požiūris į kintantį dėmesį yra panašus į išminčiaus, kai jis atitinkamai stengiasi nieko neišskirti, kad nepraleistų to, kas gali nutikti (psichoanalizės atveju – suteikti esminės informacijos dėl analizuojamojo pasąmoniniame lygmenyje esančių fiksacijų į traumos momentą, inicijuojančių neurozių pasireiškimą bei aplinkybių atsikartojimą analizuojamojo sapnuose, isterijų priepuoliuose ir t. t.)[1].

Psichoanalitiko *plaukiojančiojo dėmesio* pozicijos apibrėžtis „<...> nereiškia nei skrydžio, nei abejingumo, nei mieguistumo, nei neryžtingumo ar dvejonių... Tai taip pat nereiškia nuotaikos įvaldymo. Suformuotoji lygybė rodo tiek analizuojamojo, tiek psichoanalitiko pusiausvyrą ir būtinybę, kad pastarasis atsiribotų nuo savo kasdienių rūpesčių, paliktų nuošalyje tai, kas motyvuoja jo veiklą, pamirštų įprastus moralinius išankstinius nusistatymus, savas teorines prielaidas bei kitas nuomones ir tokiu būdu būtų prieinamas“ (Megglé 2007). Jullienas *prieinamumo* konceptą taiko psichoanalitiko plėtojamo kontakto su analizuojamuoju santykiui nušviesti akcentuodamas psichoanalitiko dėmesio svarbą.

Apibendrinant psichoanalitiko, kaip išminčiaus / ne-išminčiaus traktuotę (t. y. Jullieno pasiūlytas kiniškosios minties adaptavimo psichoanalizei variantas), darytina logiška išvada, jog paties Freudo jo gyvenamuoju periodu taikytos psichoanalizės metodai išties būtų siejami su psichoanalitiko, kaip viską žinančio, strateguojančio ir netgi nukreipiančio analizuojamąjį psichoanalitikui reikiama kryptimi, vaizdiniu. Tačiau pofreudiškojo laikotarpio psichoanalizė evoliucionavo tiek, jog teko praplėsti ne tik psichoanalizėje taikomų teorijų ir metodų kiekį, bet ir pripažinti tokių teorijų bei metodų efektyvumą. Taigi kai kuriose naujose teorijose bei taikomose psichoanalizės terapijose keitėsi ir psichoanalitiko vaidmens traktuotė. Todėl natūralu, kad XIX–XX a. sandūroje psichoanalitikas ar gydytojas Freudo taikytose praktikose galėjo atitikti kinų išminčiaus vaizdinį, tačiau keičiantis, evoliucionuojant metodikoms, jis tapo lygiaverčiu analizuojamajam kognityvinio proceso aplinkoje užimdamas ne visažinio, o greičiau „dalyvaujančio stebėtojo“ poziciją“[2].

Aliuziniškumas

Antrasis konceptas yra *aliuziniškumas* (pr. *l'allusivité*) – terminas, kuriuo Jullienas pasinaudojo motyvacijai psichoanalizės srityje apibrėžti siekdamas paaiškinti netiesioginės prieigos procesą kalboje. Šį terminą Jullienas taiko aiškindamas pagrindinę gydymo, kai analizuojamasis pasako viską, kas jam ateina į galvą, taisyklę. *Aliuziniškumo* samprata siejama su analizuojamojo diskursu (šneka), kadangi padeda ligoniui apipinti jam psichoanalitiko patikėtą leksinį vienetą gausiomis asociacijomis.

Aliuziniškumas, apie kurį kalba ir kurį pats Jullienas anksčiau konceptualizavo kinų poezijai, padeda suvokti *numanomą*, *aiškiai nepasakomą* analizuojamame diskurse (paciento kalboje). Pasitelkiant laisvųjų asociacijų metodą, galima numatyti, kad analizuojamojo diskursas neitų tiesiai į savo tikslą, kad nuoroda būtų aiškiai nepasakoma, kad *aplinkkelis* (per. *détour*) būtų būtinas atskleidžiant, nušviečiant užslopinimą (*išstūmimą* į pasąmonę (vok. *Verdrängung*): tai, kas išstumta, yra nesąmoningų reiškinių pavyzdys), bet ypač – kad analizuojamasis pasiduoda nežinojimui, ką jis kalba, kad jis palieka savieigai savą diskursą, kurio tikslas jam akivaizdžiai „išslysta“. Remdamasi taisykle „pasakyti viską, kas ateina į galvą“, psichoanalizė šįkart siūlo tam tikro pobūdžio analizuojamojo informacinį *„praradimą“* (per. *déprise*) tam, kad būtų atrasta tikroji problemos priežastis.

Jullienas aiškiai rodo, kaip ši kalbos koncepcija prieštarauja tái, kuri yra sukurta vakarietiškosios kultūros. Be kita ko, jis primena, kad klasikinė filosofija, ir ypač Aristotelio, Europos protą grindė tuo, jog kalba yra pateisinama tik tuo atveju, kai ji turi ką pasakyti, t. y. kai ji turi objektą.

Kiniškasis mąstymas kaip toks nesiremia kalbos racionalumo principu. Ypač taoistų mąstyme rekomenduojama kalbėti „pagal norą", t. y. būtent tai, ką Laozi vadina *kalbėjimu be kalbėjimo* (pr. *parler sans parler*, kin. *yan wu yan*) (Jullien 2019: 57), kur kalba visai nėra būtinai priskiriama prie objekto. Taoistinė kalba informuoja be informavimo, ji leidžia prasmei ateiti per aliuziją. Jullienas teigia, jog žodžiai yra laisvi nuo bet kokių tikslų – nekalbama siekiant suteikti atitinkamą įvardijimą, pavadinimą, leidžiama laukti neapibrėžtą laiką tam, kad nebūtų pažeista tai, kas turi būti suprasta. Remiantis šiuo požiūriu, bandyti neišlaukus „pačiupti reikšmę" – tai tas pat kaip ją „sukirsti" nepasiekus tikslo.

Tokiu būdu susisiejantys *aliuziniškumo* konceptas ir visas kinų mąstymas prisideda prie pasąmonės atradimo tiek, kad ji suardo klasikinį sąryšį tarp subjekto ir kalbėsenos bei diskurso. Taigi Jullieno sukurtasis konceptas orientuotas į analizuojamojo paciento diskurso apibrėžtį. Vertėtų prisiminti vieną prieštaringiausių prancūzų psichoanalitikų ir psichiatrų – J. M. É. Lacaną, kuris teigė, jog „*nesąmoningumas yra tokia pat struktūra kaip ir kalba*" (pr. *l'inconscient est structuré comme un langage*) (Lacan 1981: 20). *Aliuziniškumas* yra neatsiejama psichoanalizės metu analizuojamojo diskursui taikoma apibrėžtis, kadangi šią akimirką sąmoningai suvokiamas vaizdinys kitą akimirką jau gali būti suvokiamas prasčiau, tačiau tam tikromis aplinkybėmis jis gali būti bet kada *sugrąžintas į sąmonę*[3].

Netiesumas, nukrypimas ir *poveikis*

Netiesumas (suktumas) (pr. *le biais*), *nukrypimas* (aplinkkeliškumas) (pr. *l'oblique*) ir *poveikis* (pr. *l'influence*) – visi šie terminai sudaro vientisą trečiojo Jullieno nagrinėjamo psichoanalizės koncepto branduolį bei yra taikomi metodo tikslui (siekiui) nusakyti. Trys pastarieji minimi psichoanalizės konceptai yra orientuoti į konkretų atitinkamo metodo taikymo metu formuojamą siekį – ambiciją, kuriai įgyvendinti reikalingas atitinkamų priemonių paciento atžvilgiu naudojimas.

Autorius bando atsakyti į klausimą, kaip apibūdinti psichoanalitiko metodą, jo intervenciją į gydymą kaip nuoseklią elgseną, tačiau tuo pačiu ne projekcinę (pastaroji neretai orientuota į testų taikymą) ar paremtą režimo ir vaistų skyrimu. Taigi kaip sugalvoti veikimo būdą, kuris būtų neginčijamas, tikslus, bet ne metodiškas (turima omeny – taikomas ne visiems bendrai)? Iš tiesų šimtmečiais trukusi epistemologinė (gnoseologinė) detalizacija yra nenaudinga, netinkama psichoanalizės atveju, nes visa Vakarų mintis siekia kurti veiksmų ir žinių modelį. Tad kokį sprendimą siūlo Jullienas?

Išeitis, pasiūlyta autoriaus, fokusuojasi ties tuo, ką jis vadina *netiesumu* (suktumu), *nukrypimu*, kitaip tariant, tai yra intervencija, kuri nėra nei frontali (kolektyvinė, taikytina masei), nei preskriptyvi

(vaistai, režimas). Ši paralelė paaiškintų, kaip psichoanalitiko įsikišimas apeina analizuojamojo pasipriešinimą, siekiant rasti individualų, vienetinį, savitą, pavienį „atakos kampą" jo atžvilgiu bei sudarant galimybes paskatinti modifikaciją (pokytį) analizuojamojo psichikoje. Sunzi *Karo mene* teigia, kad „susitikimas įvyko iš priekio, bet pergalė pasiekiama iš šono [*de biais*]", t. y. taikant *netiesumo* kategoriją. Šis strateginis *aplinkkelis* (vingis) priešingas tiesioginiam poveikiui, įsikišimui (frontaliajai intervencijai), arba kitaip jį galima pavadinti paaiškinimu, kuriuo nukreipiamas žvilgsnis į įtikinėjimą (sugestiją), – tai, ko Freudas galiausiai XIX a. pabaigoje pats veiksmingai atsižadėjo pacientų atžvilgiu.

Netiesumas prasiskverbia, daro įtaką ne tik karo strategijai, tačiau taip pat ir analitiko kalbos vartojimui (t. y. *kaip* specialistas vartoja kalbą). Šis požiūris atveda prie Konfucijaus idėjos, kad meistras (specialistas) daro didesnį *poveikį* savo įtaka, nei kad savuoju skelbiamu mokymu. Konfucijus taip pat atsižvelgia į tai, kur yra jo pašnekovas tam, kad galėtų atsidurti toje vietoje, įsikišti į esamą situaciją, sutrikdyti pašnekovą (sukelti jam sumišimą) ir tokiu būdu leisti jam išeiti iš tos padėties, kurioje jis buvo įklimpęs.

Taigi anksčiau apibrėžtasis *poveikis* nėra vertinamas kaip įtaigos priemonė, atstumianti, atgrasinanti analizuojamąjį nuo jo asmeninio mąstymo – priešingai, nei europiniame racionalume. Kinų mąstyme *poveikis* (pr. *l'influence*) netgi reprezentuoja visos esamos tikrovės pradžios, atsiradimo modelį, kadangi kiniškoje tradicijoje nemąstoma pasitelkiant būties ir identifikavimo (sutapatinimo) terminus, o orientuojamasi į sąveikos, energijos srauto, pėrėjimo apibrėžtis.

Kai šis gyvybinis (vitalinis) energijos srautas, šis neatskiriamas nuo gyvenimo judėjimas būna užblokuotas žmoguje, pasirodo kančia ir liga. Jullieno nuomone, tai yra būtent tie faktoriai, kurie kankina pacientą, kai jis atvyksta prašyti analizės. Jullieno mintį kartoja Freudas, teigdamas, kad žodžiu „<...> „trauminis" apibūdiname tokį išgyvenimą, dėl kurio psichikos dirginimas per trumpą laiką taip sustiprėja, kad nuo jo išsivaduoti ar jį apdoroti įprastais būdais nepavyksta, ir energijos apykaita ilgam sutrinka" (Freud 2014: 265).

Jullieno konceptų taikymas renkantis analizės metodą implikuoja, kad paciento laisvųjų asociacijų metodas būna efektyvus tada, kai analizuojamasis ima apmąstyti *neapmąstytą* (kai taikant kurį nors metodą analizuojamasis pamažu pats atranda savo pasąmoninius procesus), kitaip tariant – susiklosto sąlygos vystyti emocinį intelektą (tiksliau – jį išreikšti prieš tai buvusį intrapsichinį konfliktą *defiksuojant* iki struktūrinio asmenybės pasikeitimo): vienas jo sandas yra orientuotas į gebėjimą suprasti savas emocijas ir jas nukreipti (intrapsichinis intelektas), kitas – į bendravimą su žmonėmis ir iš to kylančias emocijas (baimė, nerimas, smalsumas ir kt.) bei jų atpažinimą (tarpasmeninis intelektas). Metodo taikymo metu analizuojamasis įgyja įžvalgą apie pasąmoninius procesus (baimes, prieštaravimus, nerimą, norus, jausmus), o tai savo ruožtu veda prie intrapsichinio konflikto sprendimo, kuris turės įtakos struktūriniam asmenybės pasikeitimui[4].

Laisvųjų asociacijų metodą Freudas yra įvardijęs kaip *façon de parler* (pr. kal-

bėjimo būdas), čia taikoma verbalinė asociacija – psichoanalitikas pateikia analizuojamajam kokį nors žodį, o šis turi sakyti tai, kas jam ateina į galvą dėl pasakyto žodžio poveikio. Štai kodėl taip svarbu, remiantis Jullieno *netiesumo* (pr. *le biais*), *nukrypimo* [aplinkkeliškumo] (pr. *l'oblique*) ir *poveikio* (pr. *l'influence*) konceptais, sekti bei veikti paciento asociacijų eigą, tvarką ir reikšmę, štai kodėl tiek ypatingas gebėjimas pasukti kalbą *aplink* (pr. *détour*), kad asociacijos nenutrūktų, nes analizuojamasis kuriuo nors metu pasidaro atsargus, ima svyruoti. Psichoanalitikas, plėtodamas šį metodą, privalo išlikti indiferentiškas, t. y. analizės metu neteikti jokio vertinimo. Norint išvengti panašių trikdžių, puikiai pritaikomas tam tikro lygio suktumas, aplinkkeliškumas ir, be abejo, poveikis, kuriuos metodo plėtojimui siūlo Jullienas konceptualizuodamas atitinkamas sąvokas.

De-fiksacija

Analizuojamojo atžvilgiu taikomam gydymui Jullienas sukuria konceptą, kurį pavadina *de-fiksacija* (pr. *dé-fixation*). Kad ir kokia būtų numatyta (pasirinkta) gyvenimo sritis, reikia panaikinti tai, kas stabdo, užšaldo subjektą ir neleidžia jam judėti pirmyn. Štai ir dar vienas kinų mąstymo mokomas praradimo (*déprise*) aspektas. Turimas omenyje atitinkamas tam tikrų praeities situacijų, užslėptų traumų ir skaudulių eliminavimas.

Gyvybinis vitališkasis srautas niekada neturėtų sustoti, sustingti vietoje. Net dorybė gali sukelti fiksaciją (sąstingį) ir sumažinti prieinamumą. Freudas tikrai nebūtų prieštaravęs šiam moralės sugriovimui, kadangi jis manė, jog kai kurios „dorybės" buvo tiesiogiai kilusios iš infantilių fiksacijų (sąstingių). Prisimenant psichoanalizę – trauminių neurozių (vok. *traumatische Neurosen*) priežastis yra fiksacija į traumos momentą; neretai aplinkybės, kuriomis įvyko trauma, kartojasi ligonių sapnuose. Trauminiais taip pat vadinami tie išgyvenimai, į kuriuos fiksuojasi nervų ligoniai. „Kiekviena neurozė kartu yra ir fiksacija, bet anaiptol ne kiekviena fiksacija sukelia neurozę, sutampa su neuroze ar atsiranda dėl neurozės" (Freud 2014: 266).

Jullieno aprašytasis *de-fiksacijos* konceptas labai glaudžiai siejasi su Freudo fiksacijos apibrėžimu vaiko psichoseksualinės raidos teorijoje, kuri teigia, jog suaugusiojo bruožus lemia vaikystės patirtis. Vaiko psichoseksualinės raidos teorija pabrėžia, kad kiekvienas žmogus pereina psichoseksualinio vystimosi pakopas, kurios būdingos visiems žmonėms; kiekvienoje jų vaikas gali patirti fiksaciją ir regresiją. Fiksacija – sustojimas ir užsilaikymas tam tikroje raidos pakopoje. Regresija – grįžimas į ankstesnę psichoseksualinio vystymosi pakopą (Cvirkaitė 2008)[5]. Taigi „įvairūs stresiniai veiksniai gali sustabdyti raidą kuriame nors etape ir sukurti vadinamuosius *fiksacijos taškus,* į kuriuos jau suaugęs žmogus nesąmoningai „grįžta", kad susidorotų su neįveiktais raidos stadijos reikalavimais. Tai lemia ir asmenybės savybes" (Milašiūnas 2006: 373).

Taigi ką turi omeny Jullienas, siūlydamas psichoanalizei *de-fiksacijos* konceptą ir jį siedamas su gydymo procesu? Kadangi esminę fiksacijos problemą lemia intrapsichinis[6] konfliktas, kurį sukelia *Id* varų „išslydimas" iš *Ego*[7] kontrolės (žmogaus „valdymo centro"), o tai nu-

tinka neretai dėl to, jog libidinė *Id* vara (slypinti nesąmoningoje psichikos dalyje) veikia per malonumo principą, t. y. siekia kuo greitesnio pasitenkinimo per varų energijos iškrovą, tai *Ego* struktūra, veikianti šiuo atveju kaip objektyvi ir sąmoninga, neleidžia *Id* tiesiogiai išlieti susikaupusios energijos ir patirti malonumo ir ieško kompromisinių būdų pasitelkdama gynybos mechanizmus (kurie yra nesąmoningoje *Ego* dalyje). Kompromisas būtinas todėl, kad *Superego* struktūra, kurioje susitelkusios asmenybės vertybės ir moraliniai įsitikinimai, veikia *Ego* žmogaus „valdymo centrą" ir šis privalo surasti kompromisinį sprendimą tarp *Id* ir *Superego* struktūrų. Jeigu spaudimas iš *Superego* yra labai stiprus ir *Ego* gynybiniai mechanizmai nebesugeba *Id* libidinės varos energijos, nepriimtinos informacijos, traumos, išgąsčio išstumti į pasąmonę (t. y. „panardinti" juos į „neveiksnumo būseną"), iškyla psichikos sutrikimo simptomai ir ilgainiui žmogui prasideda nerimas, isterija, keisti nuolat besikartojantys veiksmai ir įpročiai bei kt., kadangi neišstumtoji į pasąmonę informacija suvokiama sąmoningai ir veikia analizuojamojo psichiką. Pasąmonę (neįsisąmonintą psichikos turinį) nuo kitų dviejų ikisąmonės ir sąmonės struktūrų skiria „cenzoriai" (topografinis psichikos modelis)[8], tad jie ir saugo asmenybę nuo nepageidaujamų impulsų, fantazijų, stabdo tiesioginę varų energijos iškrovą. Tokiu būdu sąmonė būna saugoma nuo pernelyg didelės vidinės įtampos stabdant tiesioginę libido energijos iškrovą. Aprašytoje bendro pobūdžio situacijoje veikia *afekto-traumos* modelis, kuris yra visų psichikos sutrikimų pagrindas. Taigi psichikos dirginimas gali tiek sustiprėti, jog nuo jo išsivaduoti ir jį apdoroti įprastais būdais nepavyksta – energijos apykaita sutrinka ilgam. Jeigu *Ego* struktūra pakankamai stipri, spaudimas iš *Id* ir *Superego* struktūrų nėra itin forsuojantis, tada *Ego* terpėje atrandami tinkami kompromisai ir pavyksta išlaikyti psichikos dinaminę pusiausvyrą. Kitu atveju, nesugebant jos išlaikyti sveikos, formuojasi psichikos sutrikimų simptomai.

Jullieno *de-fiksacija* koncepto taikymas šiuo atveju geriausiai apibrėžtų pasireiškiančių trauminių neurozių gydymą, kuris Freudo buvo įvardijamas kauzaline terapija – tai metodas, kuriuo siekiama pašalinti ligos priežastis. *De-fiksacija* atitiktų gydymą pasitelkiant perkėlimo (vok. *Übertragung*) ar pasipriešinimo (vok. *Widerstand*) procesus[9] – ir vienu, ir kitu atveju vyksta vadavimasis iš vaikystėje susiformavusio *fiksacijos taško* (taškų), kuris žymi kadaise įvykusį *Id* libidinės energijos išstūmimą (vok. *Verdrängung*) į pasąmonę, o kadangi kažkoks psichinis procesas nesibaigė normaliai, jis negalėjo tapti sąmoningas. Minėtas procesas, būdamas nesąmoningas, sukūrė simptomą. Taigi ligonio spyriojimasis ir nepasidavimas gydymui (žiuljeniškajai de-fiksacijai) yra tos pačios prigimties kaip ir tada, kai buvo spyriojamasi, kad psichinis procesas neprasiskverbtų iki sąmonės. Tačiau sėkmingam gydymui yra būtina *de-fiksacija*, o pats sudėtingiausias dalykas yra tai, jog ji trunka labai ilgai, tad logiškai galime daryti išvadą, jog *de-fiksacijos* procesas yra dinamiškas reiškinys, kuris prasideda jau tada, kai yra taikomas laisvųjų asociaci-

jų metodas, kurio metu ligonis stebi (yra skatinamas psichoanalitiko) tik savo sąmonės paviršių ir yra skatinamas nepasiduoti, jei kiltų noras nutylėti ar rinktis kokią nors kitą mintį vietoje tų, kurios, analizuojamojo manymu, nemalonios, nereikšmingos ar beprasmės, – tai yra techninė psichoanalizės taisyklė. Taip kuriamas ilgas *de-fiksacinis* procesas, kuriam būdingas nuolatinis dinamiškumas, analizuojamasis priešinasi stengdamasis apeiti būtent minėtą taisyklę (šiuo atveju ligonis bando taikyti savitą, destruktyvų gydymo požiūriu „*aplinkkelio*“ principą) ir analizuotojo tikslas – neleisti reikštis šiam principui. Vienas sunkiausių techninės psichoanalizės uždavinių – įveikti bet kokio pobūdžio analizuojamojo priešinimąsi.

Įdomu, jog *de-fiksacijos* proceso dalis taip pat yra ir dėl „perkėlimo“ įvykęs priešinimasis gydymui ir „perkėlimo“ objektui – pavyzdžiui, tėvui, kuris yra „perkeltas“ į psichoanalitiko asmenį. Tada padeda Jullieno pasiūlytas *netiesumas* [suktumas] ar *nukrypimas* [aplinkkeliškumas], siekiant gauti svarbios informacijos apie analizuojamojo praeitį bei šia lanksčia technika nukreipti priešinimąsi reikiama linkme – būtent pasiekti žiuljeniškąjį *poveikį*, o tai juk ir buvo taikyto metodo siekis (minėtieji konceptai Jullieno buvo labai taikliai priskirti prie psichoanalitiko metodinės ambicijos), skatinantis ligonio transformaciją ir grąžinantis jį prie psichikos dinaminės pusiausvyros.

Net išminčius, pasak Mencijaus (IV–III a. pr. Kr.), nesustingsta savoje pasiektoje didybėje – neturi būti galutinės stotelės, net ir esant norimai būsenai, bet, priešingai, reikia palaikyti judėjimą, transformaciją, virsmą, padedantį kaupti gyvenimo išteklius, galimybes, jėgų atsargas.

Tokiu būdu atsiveriama troškimui, energijos pratekėjimui, judėjimui, naikinama *fiksacija*, kadaise tapusi analizuojamojo stabdžiu ir jo išgyvenimų panardinimo pasąmonėn priežastimi. Tame yra perversmas, artimas freudiškajam mąstymui: elgsena Kinijoje nėra nei veiksmas, nei galutinis tikslas – tai yra procesas.

Tyli transformacija

Kalbant Jullieno žodžiais, „*tyli transformacija* (pr. *la transformation silencieuse*) – tai tokia transformacija, kuri vyksta be triukšmo, taigi apie ją nekalbama. *Tyli transformacija* yra lėtas procesas, nematomas, „povandeninis“ judėjimas, kuris suvokiamas (pajuntamas) po pasikeitimų rezultatų smūgio – kaip gydymo procese. Ji tylì į abi puses: [iš vienos pusės] ji veikia be perspėjimo, [iš kitos pusės] negalvojama apie tai kalbėti. Jos nepastebimumas nėra nematomas, nes ji formuojasi atvirai, prieš mūsų akis, tačiau ji nepasiduoda užčiuopimui, nustatymui. Šis [transformacijos] neatskiriamumas kyla iš sutvarkymo, bet ne iš regimumo, o iš eigos sutvarkymo; jis neišsiskleidžia erdvėje, tai vyksta laike. Tai iki tiek yra tiesa, kaip kad reiškinių procesas, kuris tęsiasi nakties metu lygiai kaip ir šviesiu paros metu“ (Jullien 2019: 131). Unikalus *tylios transformacijos* suvokimo, pajautimo pavyzdys yra nakties atėjimo konstatavimas: mes matome rezultatą, matome faktą, netgi matome vyksmą, kaip pereinama iš dienos šviesos į tamsą, tačiau tame yra kažkas neapčiuopiamo, fiziškai nepajuntamo. Sakydami „atėjo naktis“ mes tegalima konstatuoti faktą, remdamiesi fizikiniais

argumentais: sutemo, pasirodė žvaigždės ar mėnulis, visur plyti nakties tamsuma, tačiau pačios nakties mes nematome – ji plyti aplink mus, ji apčiuopiama rega, tačiau neįmanoma paliesti; ji vyksta, mes esame joje, tačiau be regėjimo vargiai galėtume pasakyti, jog išvis suvokiame, kas yra naktis, kadangi mes negalime jos apčiuopti. Ji patenka tarp tokių neapčiuopiamų, abstrakčių filosofiniu požiūriu reikšminių kategorijų, tokių kaip „nelaimė“, „mirtis“, „laimė“, „graužatis“, „pavasaris“, „ruduo“ – protu suvokiame, kad ji įvyko, galime netgi įvardinti konkretų atvejį, tačiau pačios nelaimės (ir kt. apibrėžčių), atkeliaujančios ar išeinančios, mes niekada netgi nematėme, o gebame ją konstatuoti suteikdami įvykiams nelaimės įvardijimą. Skirtumas tik tas, kad gamtos reiškinių nenutrūkstamas procesas ir jų virsmas yra pastebimas, juos galime priskirti prie erdvės ir laiko kategorijų, o kai kurie įvykiai atsitinka aplink mus (mirtis, laimė) ir jų *transformacijos* yra *tylios*, mes galime tik konstatuoti, jog virsmas įvyko, matome rezultatą.

Remiantis anksčiau aptartais pavyzdžiais, minėtus vyksmus, kaip ir *tylią transformaciją*, būtų tikslinga priskirti prie laiko kategorijos konceptų (ir tam tikra prasme – prie erdvės kategorijos), juo operuojant įmanoma apibrėžti ir sunkiai nusakomus vidinius psichinius virsmus, kurie vyksta mums nematant, jų tarsi nėra, tačiau mes matome vykstantį *veiksmą* (šiuo atveju – psichoanalizę) ir po kurio laiko konstatuojame jos *rezultatą*, matydami įvykusią *tylią transformaciją* analizuojamojo psichikoje.

Psichoanalizės proceso metu *tyli transformacija* reiškiasi nematant nei psichoanalitikui, nei analizuojamajam. Ji glaudžiausiai sietųsi su veiksmo ir jo rezultato reikalavimu. Viena paskutiniųjų psichoanalizės dalių yra „paciento perauklėjimas“, kai psichoanalitikui, turinčiam savo rankose visus analizės duomenis ir įveikus paciento pasipriešinimą bei perkėlimo prisirišimą, belieka pasiekti tikslą, kad pacientas suprastų, jog jo reakcijos yra nesubrendusios, infantiliškos, netinkamos jo esamai būklei, amžiui ir t. t. Taigi stengiamasi mobilizuoti visas analizuojamojo vidines pajėgas, kad reakcijos taptų sveikos bei adekvačios ir neurozes kėlę veiksniai būtų negrįžtamai pašalinti. Tokiu metu ir vyksta *tyli transformacija* (*la transformation silencieuse*), kai pasiekiamas norimas rezultatas, veiktas atitinkamų prieš tai buvusių veiksmų ir analizuojamojo pastangų.

Proceso samprata (žiuljeniškoji „proceso logika“) yra *tylios transformacijos* fenomeno sudedamoji dalis, kuri implikuoja eigą, t. y. laiko faktorių. Šiuo aspektu visa kinų kultūra prieštarauja Europos kultūrai. Procese yra tęstinumas, kuris priešinasi įvykiui, kuriam būdingas baigtinumas. Taigi kiniškasis mąstymas yra daugiau mąstymas apie pradžią nei apie įvykį.

IŠVADOS

Iš atliktos analizės galime daryti pirmą principinę išvadą, kad kinų mąstymas nėra psichoanalizė, nepaisant akivaizdaus artumo ir paskirų jam būdingų

aspektų, kuriais Jullienas pasinaudoja detalesniam jos savitumo aiškinimui. Šis subtiliai įgyvendintas aplinkkelis per Kiniją, jos mąstymo tradiciją, rašto, kalbos specifiškumo išryškinimą nesumažins psichoanalitinio gydymo slėpiningumo, neišreiškiamumo ar sakralumo. Kiniškoji mąstymo tradicija ir iš jos kylanti kelis tūkstantmečius plėtotės skaičiuojanti išmintis, kad ir kokia turtinga ji būtų, neturėtų būti supainiota su psichoanalize, priešingai kuriai, ji žymi *trūkį* (*écart*). Kita vertus, akivaizdus faktas yra tai, kad psichoanalizės ir, plačiau žvelgiant, Vakarų mąstymo tradicijos susidūrimas su šiuo aukščiausio laipsnio *kitoniškumu* turi nenuginčijamą euristinį vertingumą, kuris skleidžiasi keičiant jo paties veikiamus mąstymo įpročius.

Jullieno siūlomų konceptų psichoanalizei *neapmąstyto* naujumas tampa svarbiu instrumentu, leidžiančiu praplėsti gana siaurus Freudo ir Vakarų mąstymo tradicijos rėmus bei dar giliau apibrėžti ir paaiškinti psichoanalizės metodologinių nuostatų taikymo procese matomų, analizuojamų ir nematomų virsmų visumą. „*Apmąstyti neapmąstytą*“ derėtų priskirti prie psichoanalizės ir apskritai to, kas vadinama Vakarų mąstymo tradicija, tuo tikslu, kad atsirastų galimybė žvelgti iš gerokai platesnių ir gilesnių pozicijų, atrandant naujas konotacijas, suteikiant reiškiniams detalumo ir apmąstant *aplinkkeliu*, kaip kad elgiasi psichoanalitikai laisvųjų asociacijų metodo taikymo metu, kai tikslas tik vienas – surasti tai, kas neatrasta, užslopinta, neiškelta į viršų ir tam tikrose situacijose veržiasi visuomenėje „neurozių“ formomis, kurios šaukte šaukia, jog šimtmečiais slopintos tiesos turi būti įvardintos sąmoningai: nauju požiūriu, gilesniu žvilgsniu, didesniu supratimu, nes, pasirodo, tai „gydo“, išlaisvina iš sustabarėjusių ir neginčijamų tiesų, kurias verta dar kartą peržvelgti siekiant praplėsti mūsų suvokimo ribas.

Literatūra

Andrijauskas Antanas. 2010. Freudo santykiai su neklasikine mąstymo tradicija ir jo metafilosofijos personažai. *Logos* 63: 18–30. Prieiga per internetą: <https://www.mruni.eu/upload/iblock/da7/02_Andrijausikas.pdf> [žr. 2020 10 08]

Cvirkaitė Kristina. 2008. Klasikinė psichoanalizė. *Klinikinė psichologija*. Prieiga per internetą: <http://nesnausk.org/klinikine-psichologija/2008/09/30/sigmund-freud/> [žr. 2020 10 23]

Freud Sigmund. 1999. *Anapus malonumo principo*. Iš vokiečių k. vertė Antanas Gailius. Vilnius: Vyturys.

Freud Sigmund. 1991. *Drei Abhandlungen zur Sexualtheorie*. Frankfurt am Main: Fischer-Taschenbuch-Verl.

Freud Sigmund. 2014. *Psichoanalizės įvadas. Paskaitos*. Iš vokiečių k. vertė Austėja Merkevičiūtė. Vilnius: Vaga.

Gardner Howard. 2011. *The Theory of Multiple Intelligences*. New York: Basic books.

Jullien Francois. 2019. *Cinq concepts proposés à la psychanalyse*. Paris: Grasset.

Lacan Jacques. 1981. *Le séminaire de 1955–1956*. Paris: Le Seuil.

Megglé Virginie. 2007. L'attention flottante en psychanalyse. *Psychanalyse en mouvement*. Paris. Prieiga per internetą: <https://www.psychanalyse-en-mouvement.net/actualites/article-104-20071204104-l-attention-flottante-en-psychanalyse.html> [žr. 2020 10 20]

Milašiūnas Raimundas. 2006. Apie autorių. Sigmund Freud, *Kasdienio gyvenimo psichopatologija*. Iš vokiečių k. vertė Ona Meiglienė ir Rūta Jonynaitė. Vilnius: Apostrofa.

Nuorodos

[1] Detalūs trauminių neurozių (vok. *traumatische Neurosen*) apibrėžimai, jų reiškimosi būdai bei psichikos procesų nagrinėjimas detaliai aprašytas: Freud Sigmund. 2014. *Psichoanalizės įvadas. Paskaitos*.Iš vokiečių k. vertė Austėja Merkevičiūtė. Vilnius: Vaga, p. 263–277.

[2] Leskauskas Darius. Psichoanalitinė psichoterapija. *Psichoanalizėsstudijos.lt.* Prieiga per internetą: <http://www.psichoanalizes-studijos.lt/index.php/psichoanalize/apibrezimas> [žr. 2020 10 21]

[3] Plačiau apie tai žr. Freud Sigmund. 1999. *Anapus malonumo principo*. Iš vokiečių k. vertė Antanas Gailius. Vilnius: Vyturys, p. 132.

[4] Daugiau apie psichoanalizės metodus ir jų taikymą bei naujausias tendencijas ieškoti dr. Dariaus Leskauskas. Psichoanalitinė psichoterapija. *Psichoanalizės-studijos.lt.* Prieiga per internetą: <http://www.psichoanalizes-studijos.lt/index.php/psichoanalize/apibrezimas> [žr. 2020 10 21]

[5] Detalus paaiškinimas straipsnyje, žr.: Cvirkaitė 2008.

[6] Intrapsichinis intelektas pirmąkart paminėtas 1983 m., kai Howardas Gardneris paskelbė septynias intelekto rūšis bei savo garsiąją intelekto įvairovės teoriją (*The Theory of Multiple Intelligences*), plačiau žr. Gardner Howard 2011.

[7] *Id* (*das Es*), *Ego* (*das Ich*) ir *Superego* yra 3 žmogaus psichiką sudarančios struktūros, kurios yra puikiai aprašytos straipsnyje, žr.: Antanas Andrijauskas 2010.

[8] Topografinis psichikos modelis pateikiamas knygoje: Sigmund Freud 1991.

[9] Daugiau apie perkėlimo (vok. *Übertragung*) ar pasipriešinimo (vok. *Widerstand*) procesus galima rasti: Sigmund Freud 2014 : 277–293, 425–444.